

— Kari T. Eloranta —

OLEMMEKO AVARTAJIA?

“. . . niin kauan kuin elämme,
niin kauan kuin olemme ihmisten keskuu-
dessa,
viljelkäämme inhimillisyyttämme.”
— Seneca

Aikuiskasvattajat etsivät itselleen osuvia roolinimikkeitä. David Boud ja Nod Miller ovat toimittamansa teoksen *Working with Experience: Animating Learning* johdanto-luvussa "Animating experience" pohtineet sitä, tulisiko puhua fasilitaattorin, opettajan, valmentajan, ohjaajan, mentorin, jne sijasta animaattorista (ks. mt, 7-8). Tämän termin suositustaan he perustelevat sillä, että siihen liittyy seuraavanlaisia konnotaatioita: "to give life to, to quicken, to vivify, to enliven, to inspire, to encourage, to activate or to put in motion" (mt, 7). — Ainakin minua itseäni niin elinikäisenä oppijana kuin opettajana nämä konnotaatiot miellyttävät.

Mutta onko olemassa muita vaihtoehtoisia termejä, jotka olisivat helpommin suomennettävissä ja joilla olisi jo entuudestaan syvät juuret kasvatustyön aatteelliseen perustaan ja vakiintuneeseen kieleen? Olen itse omaksunut tietotyön opinto-ohjelmaa kehittäessäni termin 'educer', avartaja. Sen kantana on englannin kielen verbi 'educer', jota A.S. Hornbyn *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English* (3rd edition) luonnehtii seuraavasti: "bring out, develop (from what is latent or

potential)". Aino Wuolteen Englantilais-Suomalaisessa *Opiskelusanakirjassa* sen suomennoksena on "vetää esiin". Vuonna 1969 ilmestyneessä Neil Postmanin ja Charles Weingartnerin teoksessa *Teaching as a Subversive Activity* (jonka suomennos ilmestyi 1970 nimellä *Uutta luova opetus*) on viidennessä luvussa "Mikä on tietämisen arvoista" todettu tämän sanan käytöstä opetuksen yhteydessä seuraava: "Kasvattaa-sana (educate) liittyy läheisesti sanaan tuottaa, johtaa (educer). Sanan vanhimmassa pedagogisessa merkityksessä tämä on tarkoittanut sitä, että jostakin henkilöstä vedetään esiin jotain potentiaalista tai seisauttanutta." (suomennoksessa s. 70; alkuteoksessa s. 62) Eivätkö kasvattajat ja itsekasvattajat ole juuri avartajia?

Eivätkö yliopistot ja niiden opettajat ole velvoitettu avartajiksi? Ja eivätkö yliopistollisen loppututkinnon suorittaneet henkilöt ole kutsuttu toimimaan avartajina koko elämänsä ajan omilla paikoillaan yhteiskunnassa? Näin olen itse asian ymmärtänyt ensin yliopiston opiskelijana ja sittemmin yliopiston opettajana ja yliopistollisen kasvatuksen saaneena kansalaisena.

Oiva Ketosen kirja *Valkolakista väitöskirjaan: Korkeakoulupolitiikan näköaloja* (1964) on ollut itselleni merkittävä herättäjä pohtiessani

kysymystä yliopiston perustehtävästä. Olen akateemikko Ketoselle kiitollinen tämän teoksen olemassaolosta. Toivoisin juuri nyt, kun yliopistoja ollaan määrärahojen niukkuuteen vedoten ajamassa alas sivistystehtäväänsä ja korvaamassa se kokonaisuudessaan kapea-alaisella ammattivalmennuksella, että yliopiston sivistys- ja kansalaiskasvatustehtävät otettaisiin vakavan arvioinnin kohteiksi. Erityisesti toivoisin todelliseen sivistykseen pohjautuvaa keskustelua yliopistojen velvoituksista kasvattaa niin suomalaisen yhteiskunnan kansalaisia kuin maailmankansalaisia nykyaikaa ja tulevaisuutta varten. Maassamme on useita aidon sivistysyliopiston tulevaisuudesta huolta kantavia akateemikkoja ja emeritusprofessoreja. Toivoisin heidän tekevän aloitteen sellaisen kehittämistoiminnan käynnistämiseksi, jossa yliopistot uudistetaan nykyaikaisiksi sivistysyliopistoiksi. Toivoisin heidän käynnistävän tällaisen uudistamistyön viisaudellaan ja arvovallallaan. 1960-luvun alussa Karl Jaspers luonnehti yliopiston idean seuraavasti: "Yliopisto on paikka, jossa aikakauden kirkkaimman tietoisuuden tulee kehittyä." (Jaspers & Rossmann 1961). Kuulisin mieluusti suomalaisten akateemikkojen laatiman, omaan aikaamme sovitun tulkinnan tälle Jaspersin esittämälle luonnehdinnalle yliopiston perustehtävästä — koivuksi ja tähdeksi meille nuoremmille tieteen ja sivistyksen tietä kulkeville. "Elävälle hengelle", kuten Heidelbergin yliopiston tunnuslause asian ilmaisee.

Viime vuonna ilmestyi Englannissa Anthony Smithin ja Frank Websterin toimittama teos *The Postmodern University? Contested Visions of Higher Education in Society* (1997). Sen kustantajina ovat Society for Research into Higher Education ja Open University Press. Kuinkahan moni suomalainen yliopistojen kehittämisvastuussa oleva henkilö on lukenut tämän teoksen tai on edes tietoinen sen olemassaolosta? Vaikka he olisivatkin lukeneet monia teoksia samasta aiheesta, suosittelisin ainakin 14-sivuisen johdantoluvun "Changing Ideas of the University" lukemista. Teoksen takakanasta löytyy seuraava esittely:

There is a widespread awareness that univer-

sities are changing radically: there are many more students, many more universities, a constant complaint about lack of resources, and continual debate about declining standards. This book brings together leading intellectuals from Britain and the USA to examine what is happening in higher education. Their concern is not how to manage the changes but how best to conceptualize and understand them. They explore the place of universities in contemporary society and address the issue of whether it is useful to affix the label 'postmodern' to the contemporary university.

Itse olen yrittänyt kantaa huolta Kansallisen Sivistysstrategian (KS) toimeenpanosta yliopisto-opetuksen kehittäjän roolissa. Olen harkinnut muun muassa sitä, mitä yliopistolaitoksen kehittämisen osalta voitaisiin tehdä KS:n toisen strategian, inhimillisen kasvun ja vastuun strategian hyväksi. KS:n laatinut toimikunta esitti tämän strategian yhteydessä yhdeksi konkreettiseksi toimenpiteeksi opetus- ja kokeilu-toimintaa. Olisiko jo aika siirtyä suunnitelmista ja julkilausumista konkreettisiin tekoihin? Yliopistolaitoksen kehittämisessä on viime kädessä kysymys "henkisestä maanpuolustuksesta" — ei tietenkään nationalismiin, vaan yleismaailmallisen inhimillisyyden viljelyn hengessä. Mikä onkaan yliopistojen rooli, kun yritetään esimerkiksi vastata Peter F. Druckerin tietoyhteiskuntaa käsittelevän teoksen *Post-Capitalist Society* (1993) viimeisessä luvussa esitettyyn haasteeseen: mitä 'the educated person' tarkoittaa tietoyhteiskunnassa. Viime vuoden lopulla löysin Martha Nussbaumin teoksen *Cultivating Humanity: A Classical Defence of Reform in Liberal Education* (1997). Siinä tarkastellaan yliopistokasvatuksen perustehtävän erilaisia tulkintoja ja konkreettisia ratkaisuyrityksiä Yhdysvalloissa viime aikoina tehdyn yliopistojen kehittämistyön yhteydessä. Suositelen tämänkin teoksen lukemista sekä järjellä että sydämellä, kun etsitään vastausta Druckerin esittämään haasteeseen yliopistokasvatuksen näkökulmasta.

Nykyisin puhutaan ja kirjoitetaan paljon tietoyhteiskunnasta — jopa suomalaisesta tietoyhteiskunnasta ja sen kehittämisestä. Valitettavan usein huomio keskittyy tietotekniikkaan eikä suinkaan tietotyöhön ajatustyönä tai henkisenä työnä. Monet asiantuntijatkin tulkitsevat tietotyön tietokoneistetuksi työksi. Tuskin he voivat kuitenkaan vakavissaan väittää, että tietotyö olisi vasta tietokoneiden keksimisen myötä syntynyttä ja yksinomaan tietokoneiden varassa tapahtuvaa toimintaa. Minun ymmärrykseni mukaan tietotyö on tietoa tuottavien ja hyödyntävien ammattilaisten ajatustyötä, jonka keskiössä on ihmisen luova ja kriittinen ajattelu ja jossa tietokoneet ovat kynän ja paperin tavoin ainoastaan arvokkaita apuvälineitä. Tuskin kukaan tietotyöläinen haluaa luonnehtia itseään kynän-ja-paperin käyttäjäksi; miksi hän olisi halukas luonnehtimaan itseään tietokoneen käyttäjäksi? Yhdyn epäroimatta niihin käsityksiin, joiden mukaan tietotekniikka kehittyy jatkuvasti tajunnan laajentajana. Mutta en ole suinkaan varma siitä, että tämä tietotekniikka-keskeinen kehitys olisi välttämättä tasapainossa ihmisen tajunnan kokonaisvaltaisen kehittämisen tarpeiden ja mahdollisuuksien koko kirjon kannalta. Onko meillä asiasta vankkaa kokonaisnäkemystä?

Henkilökohtaisten tietokoneiden Edisoniksi kutsuttu tri Douglas C. Engelbart alkoi jo 1950-luvun lopulla pohtia käsitteellisesti "ihmisälyn vahvistamisen" mahdollisuuksia ja päätyi tutkimusohjelmaan, jonka toteuttaminen johti lukuisiin tietotyön tietokonetuen tekniikkoihin ja apuvälineisiin. Helmikuussa 1992 hän vieraili Tampereella pidetyssä Tietotyön kehittämisen strateginen potentiaali -seminaarissa. Tällöin hän esitti minulle ehdotuksen lähteä kehittämään Suomessa valtionhallinnon piirissä nk. avoimien hyperdokumenttijärjestelmien teknologiaa ja sen erilaisia tukimuotoja. Kieltäydyin tuosta haasteesta; sen sijaan lupasin ponnistella tietotyön yliopistotasaisen opinto-ohjelman kehittämiseksi. Näin käynnistyi hanke, jonka eräänlaiseksi motoksi ja johtoajatuksiksi asetin seuraavan fraasin: "?Henkisesti ?Vahvistuva ?Ihminen". Mitä on henkisyys ja henkinen työ? Mitä tarkoittaa vahvistuminen? Mitä on olla

ihminen? Millainen olisi tasapainoinen kokonaiskuva näiden kolmen kysymyksen yhdessä kattamasta teemasta?

Viimeisten kuuden vuoden aikana olen pohtinut intensiivisesti "henkisesti vahvistuvan ihmisen" teemaa ja kehitellyt siihen liittyvää yliopistotason opetusta tietotyön (knowledge work) dosentin roolissani. Keväällä 1997 sain valmiiksi suunnitelman 25 opintoviikon laajuiseksi, sivuaineopinnoiksi tarkoitetuksi opintokokonaisuudeksi, jota aluksi kutsuin inhimillisen kasvun ja vastuun opintokokonaisuudeksi ja myöhemmin luovan avoimuuden opintokokonaisuudeksi (curriculum of creative openness/creative openings). Se on tarkoitettu luovaksi opiskeluympäristöksi, jossa opiskelijat voivat kehittää luovan mielikuvituksen ja kriittisen ajattelun valmiuksiaan suunnattuna mahdollisimman pitkälle heidän omien intressiensä mukaan ja tukemalla synergisesti heidän ammatillisia aineopintojaan. Tampereen yliopiston silloinen rehtori Uolevi Lehtinen oli valmis ottamaan sen Tampereen yliopiston yhteiskunta-tieteellisen tiedekunnan sisällä toteutettavaksi valtakunnalliseksi kokeiluhankkeeksi ja hän lähetti Opetusministeriöön määräraha-anomuksen kokeilun käynnistämiseksi vuoden 1998 alusta. Määrärahaa ei kuitenkaan saatu, eikä kokeilua ole voitu käynnistää ainakaan toistaiseksi. Odotan kuitenkin yhä toiveikkaana tilaisuutta todistaa käytännössä tällaisen opintokokonaisuuden hedelmällisyys avartavan yliopisto-opiskelun opiskeluympäristönä ja -sisäلتönä.

Akateemikko Georg Henrik von Wright totesi 13.4.1998 eli toisena pääsiäispäivänä TV1:ssä esitetystä haastattelusta, että konstruktioivinen mielikuvitus on hänen vahvin ominaisuutensa tutkijana ja ajattelijana. Luulen ymmärtäväni hänen lausumansa sisällön ja sen merkityksen. Olettakaamme, että mielikuvitus on ensisijaisen välttämätön jokaiselle luovalle tutkijalle ja ajattelijalle. Onko se jotakin, joka saadaan syntymälahjana ja jonka tietoiseksi kehittämiseksi ei voida tehdä mitään kasvatuksen eri vaiheissa? Olettakaamme, että hyväksymme mielikuvituksen aktiivisen kehittämisen mahdolli-

suudet ja jopa välttämättömyyden (so. mielikuvitus ei ole synnynnäinen lahja vaan kehittämisen tulos). Pysähtykäämme miettimään esimerkiksi omaa koulutustamme ja tunnistamaan siitä ne jaksot, joiden katsomme olleen mielikuvituksemme kehittymisen kannalta avartavia. Vai onko tilanne niin surkea, ettemme kykene edes käsitteellistämään kunnolla luovaa mielikuvitusta ja sen kehitystä, jotta voisimme tunnistaa sen mukanaolon tai puuttumisen omasta koulutushistoriastamme? Ovatko monet (useimmat?) meistä mielikuvituksen alueella yhtä "sorruttuja" kuin Paulo Freiren luku- ja kirjoitustaidottomat brasilialaiset maatyöläiset, jotka tarvitsivat avartavia dialogeja henkisen kasvunsa mahdollistajiksi? Entä mitä asian hyväksi on tehty yliopisto-opettajien koulutuksessa? Olemmeko me opettajat päteviä esimerkiksi poeettis-eettisen mielikuvituksen viljelyn tukijoina vai olemmeko itsekkin vielä tässä suhteessa valitettavan "sivistymättömiä"? Puhumme tiedekasvatuksen yhteydessä paljon hypoteesien ja teorioiden testaamisesta. Mutta onko meillä vastaavat valmiudet puhua uusien hypoteesien luomisesta ja virittää opiskelijoissamme todella uusien ja hedelmällisten hypoteesien luomisen inspiraatiota ja taitoja?

Olemmeko aikuiskasvattajina riittävän avartuneita ja avartuvia avartajia?

Lähteet

- Boud, D. & Miller, N.: *Working with Experience: Animating Learning*. London & New York: Routledge, 1996.
- Drucker, P. F.: *Post-Capitalist Society*. Oxford: Butterworth Heine-mann, 1993.
- Jaspers, K. & Rossmann, K.: *Die Idee der Universität*. Berlin: Springer-Verlag, 1961.
- Kansallinen Sivistysstrategia: Opetusministeriön asiantuntijaryhmän ehdotus sivistyspolitiikan perustaksi. Komiteamietintö 1993: 36.
- Ketonen, O.: *Valkolakista väitöskirjaan: Korkeakoulupolitiikan näköaloja*. Porvoo: WSOY, 1964.
- Nussbaum, M.C.: *Cultivating Humanity: A Classical Defence of Reform in Liberal Education*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1997.
- Postman, N. & Weingartner, C.: *Teaching as a Subversive Activity*. New York: A Delta Book, 1969. Suomennos: *Uutta luova opetus*. Jyväskylä: Gummerus, 1970.
- Smith, A. & Webster, F.: *The Postmodern University? Contested Visions of Higher Education in Society*. Buckingham: SRHE & Open University Press, 1997.